Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
MANUELA CAMPOSA SÁNCHEZ-BORDONE
od 8. srpnja 2021.[1]

Predmet C-289/20

IB
protiv
FA

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio cour d'appel de Paris (Žalbeni sud u Parizu, Francuska))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Područje slobode, sigurnosti i pravde – Međunarodna sudska nadležnost, priznavanje i izvršenje odluka u bračnim sporovima – Uredba (EZ) br. 2201/2003 – Pojam uobičajenog boravišta"

1. Posljednjih godina 20. stoljeća Europska unija je u okviru pravosudne suradnje u građanskim stvarima, prvo Ugovorom iz Maastrichta[2] i kasnije Ugovorom iz Amsterdama[3], razmotrila probleme obiteljskog prava povezane s fenomenom integracije.

2. Što se tiče sudske nadležnosti u bračnim sporovima, nakon prve konvencije koja nije stupila na snagu[4] uslijedila je Uredba (EZ) br. 1347/2000[5], stavljena izvan snage Uredbom (EZ) br. 2201/2003[6], koja je važeći instrument[7].

3. Sud je tumačio članak 3. Uredbe br. 2201/2003 u okviru nekoliko zahtjeva za prethodnu odluku[8]. Ako ne griješim, nijedan se nije odnosio na posljedice koje bi na njegovo tumačenje moglo imati priznavanje dvostrukog ili višestrukog „uobičajenog boravišta" jednom od bračnih drugova (ili obama).

1 Izvorni jezik: španjolski

2 Ugovor o Europskoj uniji (SL 1992., C 191, str. 1.); osobito članak K.3 u vezi s člankom K.1

3 Ugovor o osnivanju Europske zajednice (konsolidirana verzija prema Ugovoru iz Amsterdama) (SL 1997., C 340, str. 173.); osobito članak 61.

4 Konvencija od 28. svibnja 1998. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima (SL 1998., C 221, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 14., str. 189.) (u daljnjem tekstu: Konvencija iz 1998.)

5 Uredba Vijeća od 29. svibnja 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i sporovima o roditeljskoj odgovornosti za zajedničku djecu (SL 2000., L 150, str. 19.)

6 Uredba Vijeća od 27. studenoga 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 1347/2000 (SL 2003., L 338, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 133. i ispravak SL 2014., L 46, str. 22.)

7 O njegovu važenju vidjeti točku 27. ovog mišljenja.

8 Na primjer, u pogledu dvojnog državljanstva jednog bračnog druga. Presuda od 16. srpnja 2009., Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:474; u daljnjem tekstu: presuda Hadadi)

4. Stoga u okviru predmetnog zahtjeva za prethodnu odluku Sud može razmotriti pitanje koje, iako je postavljeno u drugim područjima [9], još nije riješeno u ovome. Odgovor zahtijeva da se prethodno utvrdi opseg pojma „uobičajeno boravište" kada se na temelju njega određuje međunarodna sudska nadležnost u sporovima koji se odnose na razvod, zakonsku rastavu ili poništaj braka.

I. Pravni okvir. Uredba br. 2201/2003

5. U skladu s uvodnom izjavom 1.:

„Europska zajednica postavila si je za cilj uspostavu područja slobode, sigurnosti i pravde u kojemu je osigurano slobodno kretanje osoba. U tu svrhu, Zajednica donosi, između ostaloga, mjere u području pravosudne suradnje u građanskim stvarima koje su potrebne za ispravno djelovanje unutarnjega tržišta".

6. Uvodna izjava 8. glasi kako slijedi:

„Kad je riječ o sudskim odlukama o razvodu braka, zakonskoj rastavi ili poništaju braka, ova bi se Uredba trebala primjenjivati samo na raskid bračne veze i ne bi se trebala baviti pitanjima kao što su razlozi razvoda, posljedice braka na imovinska pitanja ili bilo koje druge pomoćne mjere".

7. U skladu s člankom 3.:

„1. U predmetima koji se odnose na razvod, zakonsku rastavu ili poništaj braka, nadležni su sudovi država članica

(a) na čijem području:

– bračni drugovi imaju uobičajeno boravište, ili

– su bračni drugovi imali zadnje uobičajeno boravište, ako jedan od njih i dalje ima isto boravište, ili

– protustranka ima uobičajeno boravište, ili

– u slučaju zajedničkog prijedloga za pokretanje postupka, ima uobičajeno boravište bilo koji od bračnih drugova, ili

– stranka koja pokreće postupak ima uobičajeno boravište, ako je on ili ona tamo imao boravište najmanje godinu dana prije pokretanja postupka, ili

– stranka koja pokreće postupak ima uobičajeno boravište, ako je on ili ona tamo imao boravište najmanje šest mjeseci prije pokretanja postupka, a on ili ona je bio državljanin države članice o kojoj je riječ ili, u slučaju da je riječ o Velikoj Britaniji ili Irskoj, tamo imao svoj ‚domicile';

[9] U području nasljeđivanja, presuda od 16. srpnja 2020., E. E. (Sudska nadležnost i mjerodavno pravo za nasljeđivanje) (C-80/19, EU:C:2020:569; u daljnjem tekstu: presuda E. E. (Sudska nadležnost i mjerodavno pravo za nasljeđivanje)).

(b) prema državljanstvu oba bračna druga ili, u slučaju Velike Britanije ili Irske, prema ‚domicile' oba bračna druga.

[…]".

II. Činjenice, spor i prethodno pitanje

8. Irska državljanka FA i francuski državljanin IB sklopili su brak 1994. u Irskoj. Imaju troje djece koja su sada punoljetna.

9. Osoba IB podnijela je 28. prosinca 2018. zahtjev za razvod braka tribunalu de grande instance de Paris (Okružni sud u Parizu, Francuska).

10. Rješenjem od 11. srpnja 2019. juge aux affaires familiales du tribunal de grande instance de Paris (sudac za obiteljske predmete pri Okružnom sudu u Parizu) proglasio je francuske sudove nenadležnima za odlučivanje o razvodu. Svoju je odluku temeljio na sljedećim činjenicama:

– Obiteljski dom nalazio se u Irskoj gdje se obitelj nastanila 1999. i kupila nekretninu koja čini njihovo zajedničko kućanstvo, djeca su ondje boravila i obrazovala se.

– Nije došlo ni do kakve rastave bračnih drugova niti je bilo moguće utvrditi da je njihova zajednička želja bila premjestiti zajedničko kućanstvo u Francusku.

– Naprotiv, brojni elementi upućivali su na osobnu i obiteljsku povezanost osobe IB s Irskom kamo je putovala svakog vikenda kako bi ondje provodila vrijeme sa suprugom i djecom te se redovito bavila sportskim i rekreacijskim aktivnostima.

– Šest mjeseci prije pokretanja postupka pred sudom (prema tome, nakon 27. lipnja 2018.) nije došlo ni do kakve promjene u životnom stilu osobe IB na temelju koje bi se moglo zaključiti da je napustila svoje boravište u Irskoj. Suprotno tomu, u toj je zemlji nastavio voditi isti obiteljski život do božićnih praznika 2018. koje je proveo sa svojom suprugom i djecom u obiteljskom domu.

– Povezanost osobe IB s Irskom ne isključuje njezinu povezanost s Francuskom kamo je od 2017. svaki tjedan putovala radi posla. Zapravo je imala dva boravišta, jedno tijekom radnog tjedna uspostavljeno u Parizu zbog poslovnih razloga, a drugo kod supruge i djece u Irskoj tijekom preostalog vremena.

11. Osoba IB pobijala je rješenje prvostupanjskog suda pred cour d'appel de Paris (Žalbeni sud u Parizu, Francuska) i tražila da se ono ukine te proglasi da su francuski sudovi mjesno nadležni za odlučivanje o razvodu. Konkretno, osporavala je da nije „[namjeravala] stalno [se] nastani[ti u Francuskoj], kao stalno[m] ili uobičajeno[m] središt[u] svojih interesa".

12. Osoba FA zahtijevala je od žalbenog suda da potvrdi pobijano rješenje.

13. Prema mišljenju coura d'appel de Paris (Žalbeni sud u Parizu), osoba IB je najmanje šest mjeseci prije podnošenja zahtjeva za razvod u Francuskoj uspostavila stabilno i trajno boravište, pri čemu ipak nije izgubila svoje boravište u Irskoj, gdje je održavala obiteljske veze i boravila zbog osobnih potreba jednako često kao i ranije.

14. Stoga smatra da osoba IB u Francuskoj ima boravište s obilježjima stabilnosti i trajnosti zbog kojih ono postaje uobičajeno boravište i da istodobno ima boravište u Irskoj s istim obilježjima.

15. Iz toga zaključuje da bi francuski i irski sudovi mogli biti jednako nadležni za odlučivanje o razvodu, u skladu s člankom 3. stavkom 1. točkom (a) petom i šestom alinejom Uredbe br. 2201/2003.

16. U tim okolnostima smatra da je nužno tumačenje pojma „uobičajeno boravište", pa Sudu upućuje sljedeće prethodno pitanje:

„Kada, kao u ovom slučaju, iz činjeničnih okolnosti proizlazi da jedan od bračnih drugova vodi život u dvjema državama članicama, može li se smatrati, u smislu članka 3. Uredbe br. 2201/2003 i radi njegove primjene, da taj bračni drug ima uobičajeno boravište u dvjema državama članicama, tako da su, ako su uvjeti navedeni u tom članku ispunjeni u obje države članice, sudovi tih dviju država jednako nadležni za odlučivanje o razvodu?"

III. Postupak pred Sudom

17. Tajništvo Suda zaprimilo je zahtjev za prethodnu odluku 30. lipnja 2020.

18. Osoba FA, njemačka, francuska, irska i portugalska vlada, kao i Europska komisija podnijele su pisana očitovanja.

19. Osoba IB podnijela je 17. veljače 2021. obrazloženi zahtjev za održavanje rasprave. Međutim, dala je suglasnost da se zbog zdravstvene krize rasprava zamijeni pisanim očitovanjima, kako je i odlučeno. Osim osobe IB, francuska i irska vlada te Komisija podnijele su ta očitovanja umjesto rasprave.

IV. Analiza

A. Uvodne napomene

20. Prethodno pitanje polazi od pretpostavke da osoba „vodi život u dvjema državama članicama"[10]. Sud koji je uputio zahtjev želi saznati koliki je utjecaj tog čimbenika pri određivanju suda nadležnog za odlučivanje o zahtjevu za razvod.

21. Kako bi se odgovorilo, nužno je odrediti što treba smatrati „uobičajenim boravištem" odrasle osobe, u smislu članka 3. stavka 1. točke (a) Uredbe br. 2201/2003. Ako bi se potvrdilo da osoba IB *može* imati uobičajeno boravište, u smislu te odredbe, u dvjema državama članicama, trebalo bi razjasniti jesu li sudovi obiju država jednako nadležni za odlučivanje o razvodu.

22. Radi boljeg shvaćanja mjerodavnog pravila, prije svega ću uputiti na povijest njegova nastanka.

[10] Sociološko istraživanje vjerojatno bi pokazalo da je danas sve veći broj slučajeva u kojima se jedna osoba (ili oba bračna druga) nalazi upravo u takvoj situaciji.

23. Uredbom br. 2201/2003 uređuje se međunarodna sudska nadležnost u bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću, priznavanje i izvršenje odluka te suradnja među tijelima svih država Europske unije, osim Danske.

24. Nije riječ o prvom instrumentu u tom području. Kao što sam to već naveo, 1998. sklopljena je Konvencija o istim aspektima (iako je bila ograničenija u pogledu roditeljske odgovornosti). Priloženo joj je Izvješće s objašnjenjem u kojem se pojašnjava svrha njezinih pravila [11].

25. Konvencija iz 1998. nije stupila na snagu. Kad je Zajednica ubrzo nakon toga postala nadležna u području pravosudne suradnje u građanskim stvarima, njezin je tekst uključen u Uredbu br. 1347/2000, u čijoj se uvodnoj izjavi 6. upućuje na kontinuitet između instrumenata.

26. Tri godine kasnije Uredba br. 1347/2000 zamijenjena je Uredbom br. 2201/2003, pri čemu je njezino područje primjene prošireno na postupke i odluke o roditeljskoj odgovornosti koji nisu povezani s bračnim sporovima. Suprotno tomu, zadržana su nepromijenjena pravila o međunarodnoj sudskoj nadležnosti za sporove koji se odnose na razvod, zakonsku rastavu ili poništaj braka.

27. Uredba br. 2201/2003 prestaje važiti 1. kolovoza 2022. jer je 25. lipnja 2019. donesena Uredba (EU) 2019/1111 [12], koja je osmišljena radi otklanjanja nedostataka u primjeni prvonavedene uredbe u pogledu postupaka koji uključuju djecu. Nisu izmijenjeni sudovi koji imaju međunarodnu sudsku nadležnost u situacijama bračne krize.

28. Budući da su pravila o nadležnosti u području razvoda, zakonske rastave i poništaja braka istovjetna u uzastopnim instrumentima, a nisu obrazložena u Uredbi br. 2201/2003, prethodni instrumenti (a prema tome osobito izvješće Borrás) postaju središnji element, iako ne jedini, za razumijevanje pojma „uobičajeno boravište” upotrijebljenog u članku 3. te uredbe [13].

B. „Uobičajeno boravište” u skladu s člankom 3. Uredbe br. 2201/2003

29. Članak 3. Uredbe br. 2201/2003 dio je instrumenta koji služi kako bi se, u vlastitom području primjene, osiguralo slobodno kretanje osoba u europskom području slobode, sigurnosti i pravde [14].

30. Pravilno razumijevanje slobodnog kretanja obvezuje države članice da ne uvode izravna ograničenja ostvarivanja te slobode i da otklone prepreke koje neizravno imaju slične odvraćajuće učinke.

[11] Izvješće s objašnjenjem konvencije sastavljene na temelju članka K.3 Ugovora o Europskoj uniji, o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima (SL 1998., C 221, str. 27.; u daljnjem tekstu izvješće Borrás). Potvrdilo ga je Vijeće 28. svibnja 1998.

[12] Uredba Vijeća o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece (preinaka) (SL 2019., L 178, str. 1.). Podložno prijelaznim odredbama njezina članka 100., tom se uredbom 1. kolovoza 2022. stavlja izvan snage važeća uredba: vidjeti članak 104.

[13] Vidjeti uvodnu izjavu 6. Uredbe br. 1347/2000 i uvodnu izjavu 3. Uredbe br. 2201/2003. U presudi od 29. studenoga 2007., Sundelind Lopez (C-68/07, EU:C:2007:740, t. 26.; u daljnjem tekstu: presuda Sundelind Lopez) preuzimaju se uvodne izjave prvonavedene uredbe radi tumačenja članka 3. koji je na snazi. Upućivanje na izvješće Borrás u prilog tumačenju Uredbe koja je na snazi često je u mišljenjima nezavisnih odvjetnika: vidjeti mišljenje nezavisne odvjetnice E. Sharpston u predmetu Purrucker (C-256/09, EU:C:2010:296, t. 13., 84., 85. i 86.), mišljenje nezavisne odvjetnice J. Kokott u predmetu Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:152, t. 37., 57. i 58.), mišljenje nezavisnog odvjetnika Y. Bota u predmetu Liberato (C-386/17, EU:C:2018:670, t. 55. i 69.) ili mišljenje nezavisnog odvjetnika H. Saugmandsgaarda Øea u predmetu UD (C-393/18 PPU, EU:C:2018:749, t. 28.).

[14] Presuda od 13. listopada 2016., Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, t. 33.): „[…] kao što to proizlazi iz njezine uvodne izjave 1., Uredba br. 2201/2003 pridonosi uspostavi područja slobode, sigurnosti i pravde u kojem je osigurano slobodno kretanje osoba”.

31. Razlike među državama članicama u pogledu obiteljskog prava ili poteškoće koje neka osoba ima prilikom priznavanja njezina bračnog stanja izvan države članice u kojoj ga je stekla prikladne su za nastanak tih odvraćajućih učinaka.

32. Svjestan tog stanja, zakonodavac Unije utvrdio je jedinstveni pravni okvir radi olakšavanja pristupa sudovima država članica u sporovima koji se odnose na razvod, zakonsku rastavu i poništaj braka i koji uključuju neki inozemni element, kao i radi uzajamnog priznavanja donesenih odluka [15].

33. Članak 3. stavak 1. točka (a) Uredbe br. 2201/2003 opetovano upućuje na uobičajeno boravište jednog ili obaju bračnih drugova kako bi se pojasnilo koji su sudovi nadležni za odlučivanje o tim sporovima.

1. Autonomno tumačenje

a) Usklađenost s pojmom uobičajenog boravišta u drugim zakonodavnim tekstovima

1) Opće napomene

34. U nekoliko se instrumenata Europske unije za pravosudnu suradnju u području obiteljskog prava, u skladu s nekim multilateralnim međunarodnim konvencijama [16], uobičajeno boravište zainteresirane ili zainteresiranih osoba upotrebljava kao osnova za međunarodnu sudsku nadležnost (izravnu ili u okviru priznavanja odluka) i poveznica s pravilima o sukobu zakona [17].

35. Uobičajeno boravište također je čest kriterij u drugim područjima prava Unije [18] i u međunarodnim konvencijama [19]. Općenita je tendencija u tim tekstovima da se taj pojam ne definira niti da se, radi njegova tumačenja, upućuje na pravne poretke država članica (ili država stranaka) [20].

36. U svakodnevnom jeziku, izraz „uobičajeno boravište" znači redovit ili stabilan boravak na određenom mjestu. Međutim, njegova upotreba u pravnom smislu zahtijeva više od tumačenja ograničenog na uobičajeni smisao izraza [21].

[15] Uvodna izjava 4. Uredbe br. 1347/2000

[16] Na primjer, Konvencija o ovlastima tijela i primjenjivom pravu s obzirom na zaštitu maloljetnika, potpisana u Haagu 5. listopada 1961.; Konvencija o priznanju razvoda i zakonskih rastava, potpisana u Haagu 1. lipnja 1970.; Konvencija nadležnosti, primjenjivome pravu, priznavanju, izvršenju i suradnji s obzirom na roditeljsku odgovornost i mjere za zaštitu djece, potpisana u Haagu 19. listopada 1996. ili Europska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na skrb nad djecom i ponovnoj uspostavi skrbništva nad djecom, potpisana u Luxembourgu 20. svibnja 1980.

[17] Više se ne primjenjuju, ili postaju sekundarni, tradicionalni kriteriji poput državljanstva ili domicila, kojima se prije davala prednost pri utvrđivanju poveznice između pojedinca i pravnog sustava.

[18] Vidjeti, na primjer, Uredbu (EZ) br. 883/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o koordinaciji sustava socijalne sigurnosti (SL 2004., L 166, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 3., str. 160. i ispravak SL 2020., L 415, str. 88.), u kojem je upotrijebljena riječ „boravište". U njezinu se članku 1. točki (j) pojašnjava da je riječ o „mjest[u] gdje osoba uobičajeno boravi". U presudi od 5. lipnja 2014., I (C-255/13, EU:C:2014:1291) u tom se kontekstu razlikuje „boravište" od „privremenog boravišta".

[19] Na primjer, Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, potpisana u Istanbulu 11. svibnja 2011. (članak 44.)

[20] Taj se izostanak definicije temelji na volji da se ne utječe na druge tekstove u kojima je upotrijebljen isti pojam, prema Lagarde, P., *Informe explicativo al Convenio relativo a la competencia, la ley aplicable, el reconocimiento, la ejecución y la cooperación en materia de responsabilidad parental y de medidas de protección de los niños, hecho en La Haya el 19 de octubre de 1996*, u *Actes et documents de la Dix-huitième session de la Conférence de La Haye de droit international privé*, 1996., svezak II., str. 552., t. 40.

[21] U istom smislu vidjeti mišljenje nezavisne odvjetnice J. Kokott u predmetu A (C-523/07, EU:C:2009:39, t. 15.), u pogledu uobičajenog boravišta iz članka 8. Uredbe br. 2201/2003.

37. Preambule, izvješća s objašnjenjem, pripremni akti i sudska praksa Suda pokazatelj su tendencije da se uobičajeno boravište poistovjeti sa „središtem interesa" osobe. U teoriji, radi njegova utvrđivanja upućuje se na određene *čimbenike povezanosti*, a u praksi se ti čimbenici ocjenjuju s obzirom na okolnosti svakog pojedinog slučaja [22].

38. Prirodu interesa, kao i relevantne aspekte i naznake (u konačnici, *čimbenike povezanosti*), koji obilježavaju uobičajeno boravište osobe, određuje kontekst odredbe koja uključuje taj kriterij za dodjelu nadležnosti. Osim toga, treba uzeti u obzir cilj te odredbe, kao i normativnu cjelinu čiji je dio.

39. Pojam uobičajenog boravišta i njegovo tumačenje u okviru Uredbe br. 2201/2003 autonomni su, kao što je to ponovio Sud [23]. Kontekst i svrha odredbi te uredbe stoga pokazuju ograničenja upotrebe analogije i ekstrapolacije između pravnih sektora [24].

2) U drugim sektorima pravosudne suradnje u građanskim stvarima

i) Uobičajeno boravište djeteta

40. Sud je u pogledu uobičajenog boravišta djece u sporovima koji se odnose na roditeljsku odgovornost to boravište izjednačio s njihovim središtem glavnih interesa, koje priznaje objedinjenjem određenih naznaka:

– odabranih zbog svoje prikladnosti ili primjerenosti kontekstu pravila koje sadržava kriterij [25] i ciljevima Uredbe br. 2201/2003, izraženih u zaštiti interesa djeteta [26] i

– primijenjeni (i odvagani) s obzirom na sve posebne okolnosti slučaja [27].

41. Međutim, Sud odbacuje jednostavnu primjenu definicija ili tumačenja tog pojma u drugim sektorima prava Unije (osobito u području socijalne sigurnosti i javne službe). Upravo zato što je kontekst drukčiji, „ne mogu se izravno primijeniti na ocjenu uobičajenog boravišta djece u smislu članka 8. stavka 1. Uredbe [br. 2201/2003]" [28].

[22] Tu su ocjenu *ad casum* logično dužni provesti nacionalni sudovi. Budući da je ta ocjena posebna, „[n]aznake dane u okviru jednog predmeta na drugi se […] mogu primijeniti samo s oprezom". Presuda od 28. lipnja 2018., HR (C-512/17, EU:C:2018:513, t. 54.; u daljnjem tekstu: presuda HR)

[23] *Ibidem*, t. 40.: „U izostanku, u toj [U]redbi [br. 2201/2003], definicije pojma ‚uobičajeno boravište' […] ili upućivanja na pravo država članica u tom pogledu, [navedeni pojam] treba tumačiti s obzirom na kontekst odredbi […] i ciljeve Uredbe […], osobito […]". U području konvencija također se daje prednost autonomnom tumačenju: vidi točku 35. i bilješku 20. ovog mišljenja.

[24] Stoga se ne slažem s tvrdnjom Francuske da *sam pojam* uobičajenog boravišta u toj i drugim uredbama (osobito Uredbi (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju (SL 2012., L 201, str. 107.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 10., str. 296. i ispravak SL 2019., L 243, str. 9.)) treba biti zajednički.

[25] Relevantna su pravila ona u kojima se upućuje na uobičajeno boravište kao osnovu za nadležnost, kao i članak 11. Uredbe br. 2201/2003 koji se odnosi na nezakonito odvođenje. Vidjeti presudu HR za prvonavedeno i presudu od 8. lipnja 2017., OL (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436; u daljnjem tekstu: presuda OL) za drugonavedeno.

[26] Uvodna izjava 12. Uredbe br. 2201/2003; među ostalim, presude od 2. travnja 2009., A (C-523/07, EU:C:2009:225, t. 35.; u daljnjem tekstu: presuda A); OL, t. 66.; HR, t. 59. Očito je da taj element ne postoji u slučaju uobičajenog boravišta odrasle osobe.

[27] Među ostalim, presude A, t. 37. i sljedeće; od 22. prosinca 2010., Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, t. 47. i sljedeće); kao i OL, t. 42. i sljedeće

[28] Presuda A, t. 36.

ii) Uobičajeno boravište umrle osobe

42. Taj se pristup primjenjuje *mutatis mutandi* na konkretizaciju uobičajenog boravišta umrle osobe, koja je upotrijebljena u Uredbi (EU) br. 650/2012 [29].

43. U uvodnim izjavama potonje uredbe upućuje se na takvo boravište kao na „središte interesa […] obitelji i […] društveni život" umrle osobe te se predlaže da ga se utvrdi izvršenjem „ukupn[e] procjen[e] životnih okolnosti umrlog tijekom posljednjih godina njegovog života i u trenutku smrti, uzimajući u obzir sve relevantne činjenične elemente, posebno trajanje i stalnost prisutnosti umrlog u dotičnoj državi te uvjete i razloge za tu prisutnost". Tako utvrđeno uobičajeno boravište „trebalo bi [otkriti blisku i stabilnu vezu između nasljeđivanja i države članice], uzimajući u obzir konkretne ciljeve ove Uredbe" [30].

iii) Uobičajeno boravište nesolventnog dužnika

44. Naposljetku, uobičajeno boravište je (neizravna) osnova za međunarodnu sudsku nadležnost i, prema tome, poveznica sadržana u pravilu o sukobu zakona u Uredbi (EU) 2015/848 o postupku u slučaju nesolventnosti [31].

45. Njezinim člankom 3. stavkom 1. pretpostavlja se da se, kad je riječ o pojedincu, uobičajeno boravište nalazi ondje gdje je „središte dužnikovih glavnih interesa". U tom su smislu važni gospodarski i financijski interesi; naznake koje treba uzeti u obzir jesu one koje trećim osobama omogućuju da lako prepoznaju „središte interesa" [32].

b) Prilagodba tog pristupa članku 3. stavku 1. Uredbe br. 2201/2003

46. Opisani pristup zbog svoje je fleksibilnosti prikladan za utvrđivanje uobičajenog boravišta iz članka 3. Uredbe br. 2201/2003 tako što omogućuje da se nadležnost dodijeli sudovima države članice u predmetima koji se odnose na razvod, zakonsku rastavu ili poništaj braka.

47. U Uredbi ne postoje nikakve smjernice u pogledu toga što je ili kako se utvrđuje „uobičajeno boravište" odrasle osobe u situaciji bračne krize niti se upućuje na nacionalne pravne poretke u tu svrhu. Taj je izostanak namjeran (i zajednički prethodnim instrumentima).

48. Tako se to ističe u izvješću Borrás, u kojem se navodi sljedeće:

– O tome se raspravljalo nakon uključivanja (današnje) šeste alineje članka 3. stavka 1. točke (a) [33]; naposljetku nije uvedeno pravilo kojim bi se pojasnilo mjesto uobičajenog boravišta u smislu Konvencije iz 1998. [34].

[29] Zadnje uobičajeno boravište umrle osobe opća je poveznica za potrebe utvrđivanja međunarodne sudske nadležnosti i mjerodavnog prava.

[30] Uvodne izjave 23. i 24. Vidjeti i moje mišljenje u predmetu E. E. (C-80/19, EU:C:2020:230, t. 45. i sljedeće) i presudu E. E. (Sudska nadležnost i mjerodavno pravo za nasljeđivanje), t. 38. do 40.

[31] Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2015. o postupku u slučaju nesolventnosti (SL 2015., L 141, str. 19. i ispravak SL 2016., L 349, str. 9.)

[32] Uvodna izjava 28. Uredbe 2015/848 i presuda od 16. srpnja 2020., Novo Banco (C-253/19, EU:C:2020:585, t. 21.)

[33] Istovjetan je u Konvenciji iz 1998. bio članak 2. stavak 1. točka (a) šesta alineja.

[34] Izvješće Borrás, t. 32.

– „Posebno je uzeta u obzir” definicija koju je Sud upotrijebio u drugim područjima, u skladu s kojom je „uobičajeno boravište” „mjesto na kojem je zainteresirana osoba odredila, s namjerom da se u njemu stalno nastani, stalno ili uobičajeno središte svojih interesa” [35].

– Drugi su prijedlozi odbijeni [36], pa se može smatrati da je definicija „posebno uzeta u obzir” prihvaćena kao radna verzija o kojoj se pregovara.

49. S obzirom na kontinuitet između Konvencije iz 1998. i Uredbe na snazi, valja zaključiti da se sadašnje osnove za međunarodnu sudsku nadležnost u sporovima koji se odnose na razvod, zakonsku rastavu i poništaj braka temelje na istoj namjeri.

50. Interese koji su važni pri utvrđivanju uobičajenog boravišta bračnih drugova, kao i odabir čimbenika povezanosti koji u zajedničkoj ocjeni dovode do njegova utvrđivanja u svakom slučaju, treba konkretizirati na autonoman način, kao što sam to već naveo, s obzirom na kontekst odredbe i svrhu Uredbe br. 2201/2003 [37].

51. Osim toga, ne treba zaboraviti da se u tim predmetima situacija može brzo promijeniti upravo zbog bračne krize. Često dolazi do promjene uobičajenog boravišta nakon što se jedan od bračnih drugova eventualno vrati u svoju državu članicu podrijetla kad je riječ o bračnim drugovima različitog državljanstva.

2. Kontekst članka 3. i svrha Uredbe br. 2201/2003

a) Pojašnjenje: funkcije uobičajenog boravišta u odjeljku 1. poglavlja II. Uredbe br. 2201/2003 i jedinstvo pojma

52. Uobičajeno boravište i državljanstvo države članice ključni su elementi iz odjeljka 1. („Razvod, zakonska rastava i poništaj braka”) poglavlja II. („Nadležnost”) Uredbe br. 2201/2003.

53. Ti elementi imaju dvije funkcije: dodijeliti međunarodnu sudsku nadležnost u sporovima koji se odnose na bračne krize, u skladu s člankom 3., i odrediti doseg tog odjeljka, u skladu s člancima 6. i 7. [38].

54. Pojam „uobičajeno boravište” isti je u oba slučaja pa je definicija preuzeta u okviru članka 3. stavka 1. relevantna za članke 6. i 7. Tako proizlazi iz uvodne izjave 8. Uredbe br. 1347/2000, koja je prethodila današnjoj verziji, kad proširuje primjenu instrumenta na državljane trećih zemalja „s dovoljno dubokim vezama s državnim područjem neke države članice, *u skladu s kriterijima za dodjelu nadležnosti predviđenima ovom uredbom*” [39].

[35] *Loc. ult. cit*. Ta definicija odgovara predmetima u području javne službe i socijalne sigurnosti.

[36] *Loc. ult. cit.*

[37] Točke 38. i 39. ovog mišljenja

[38] Na temelju članka 6., važeća pravila o sudskoj nadležnosti u skladu sa zakonima svake države članice ne mogu se primijeniti u sporovima u kojima protustranka ima uobičajeno boravište u nekoj od njih ili je državljanin neke države članice (ili u slučaju Irske ima „domicile” na njezinu državnom području). Sud je u presudi Sundelind Lopez presudio da se supsidijarna nadležnost može upotrijebiti u odnosu na pojedinca koji nema uobičajeno boravište u nekoj državi članici ili nije državljanin neke od njih, pod uvjetom da primjenom Uredbe nijedna država članica nije nadležna.

[39] Moje isticanje

b) Osnova za međunarodnu sudsku nadležnost ad hoc

55. U pogledu situacija bračne krize, člankom 3. stavkom 1. točkama (a) i (b) Uredbe br. 2201/2003 utvrđuju se sudovi koji imaju međunarodnu sudsku nadležnost na temelju osobnih okolnosti jednog ili obaju bračnih drugova. Riječ je o sudovima isključive nadležnosti i među njima nema hijerarhijskog odnosa [40].

56. Popis nadležnih sudova temelji se na kriterijima iz članka 3. Uredbe br. 1347/2000, a potonji članak na kriterijima iz članka 2. Konvencije iz 1998. Što se tiče uobičajenog boravišta, ti se kriteriji odnose na:

– uobičajeno boravište *koje je zajedničko objema strankama*, ili koje im je bilo zajedničko u prošlosti [41];

– uobičajeno boravište *samo jedne stranke*:

  – uz prethodni dogovor s drugom strankom, ako zajedno predlažu pokretanje postupka; u takvom slučaju mogu biti nadležni sudovi države članice uobičajenog boravišta protustranke ili stranke koja pokreće postupak;

  – ako protustranka pokreće postupak;

  – ako stranka pokreće postupak, pod uvjetom da je imala boravište najmanje godinu dana prije pokretanja postupka ili šest mjeseci ako se nalazi u državi članici čije državljanstvo ima stranka koja pokreće postupak (ili, u slučaju da je riječ o Velikoj Britaniji ili Irskoj, tamo ima svoj „domicile”).

57. U izvješću Borrás objašnjava se odabir nadležnih sudova i njihova alternativnost: odgovaraju interesima stranaka, uključuju fleksibilno uređenje, prilagođeno mobilnosti osoba i ističu blizinu koja se smatra stvarnom vezom između osobe i države članice. U konačnici, riječ je o „davanju prednosti osobama a da se pritom ne izgubi pravna sigurnost” [42].

58. Sud je preuzeo ta objašnjenja u nekoliko presuda donesenih u pogledu članka 3. stavka 1. Uredbe br. 2201/2003 [43].

[40] Presuda Hadadi, t. 48. Ne postoji službena hijerarhija među sudovima, unatoč zagovaranjima da je se uvede prilikom preinake Uredbe (na primjer, Groupe européen de droit international privé (Europska skupina za međunarodno privatno pravo) zagovarala je to na sastanku u Amberesu u rujnu 2018.: https://www.gedip-egpil.eu/documents/Anvers %202018/DivorceCompletV5.7.2.19.pdf). U novom članku 3. zadržana su ista pravila o nadležnosti, sva na istoj razini. Drukčiji je stupanj prihvaćenosti svakog od tih pravila: u tom se smislu u točkama 30. i 32. izvješća Borrás ističe da su neki od uključenih kriterija široko prihvaćeni u državama članicama, dok je za druge bio potreban politički kompromis. Drugi kriteriji danas odgovaraju petoj i šestoj alineji članka 3. stavka 1. točke (a).

[41] U tom drugom slučaju obvezno je da jedan od bračnih drugova još boravi u toj državi. Ne pojašnjava se trenutak u kojem treba utvrditi navedenu okolnost. U petoj i šestoj alineji upućuje se na trenutak podnošenja zahtjeva te se čini razumnim smatrati da isto vrijedi i za druge sudove.

[42] Izvješće Borrás, t. 27., 28. i 30. U uvodnoj izjavi 12. Uredbe br. 1347/2000 upućivalo se na postojanje stvarne veze između stranke i države članice koja provodi nadležnost a da se pritom ne razlikuju sporovi koji se odnose na bračne krize i oni koji se odnose na roditeljsku odgovornost.

[43] Presude Sundelind Lopez, t. 26.; Hadadi, t. 48. i od 13. listopada 2016., Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, t. 49. i 50.)

59. U izvješću Borrás navodi se i da se mogućnost pokretanja postupka u mjestu koje odgovara samo središtu interesa jednog bračnog druga, kad ga ne pokreće protustranka niti je pokrenut na temelju dogovora između bračnih drugova, nalazi u tekstu jer je bila uvjet *sine qua non* da bi neke države prihvatile Konvenciju iz 1998. [44].

60. Na taj način odražava se briga za poseban slučaj kretanja bračnog druga koji zbog bračne krize odlazi u drugu državu članicu, što je ranije naveden slučaj [45]. Taj odlazak često podrazumijeva čak neposredan povratak u državu koja je bila njegov domicil prije sklapanja braka ili u državu čije ima državljanstvo. U tim slučajevima valja ocijeniti poveznicu između pojedinca i nadležnog suda, iako još nije utvrđena objektivna zemljopisna blizina.

3. Uobičajeno boravište koje služi za dodjelu međunarodne sudske nadležnosti

61. Pojam na kojem se temelje nadležnosti iz članka 3. stavka 1. točke (a) Uredbe br. 2201/2003:

– Odgovara središtu *glavnih* interesa pojedinca, pri čemu se takvima smatraju interesi povezani s društvenim i obiteljskim životom. Utvrđivanje *profesionalnih* i *imovinskih* interesa pridonosi određivanju tog središta; međutim, ti čimbenici sami po sebi ne mogu dovesti u pitanje težinu osobnih interesa, kada se njihova geografska lokacija ne podudara.

– U načelu podrazumijeva *boravak* (a ne puku prisutnost) pojedinca na nekom mjestu na kvalificiran način: na temelju trajnosti ili određene redovitosti ili stalnosti, tako da su ispunjeni uvjeti za stvarnu integraciju u društvenu okolinu.

62. Opis boravka kao „uobičajenog boravišta" odrasle osobe *u svakom slučaju* ne ovisi o proteku određenog vremena. Ne ovisi ni o tome da se tijekom tog vremena utvrdi *objektivna* zemljopisna blizina između subjekta i suda koji odlučuje o razvodu, zakonskoj rastavi ili poništaju braka.

63. Člankom 3. stavkom 1. točkom (a) petom i šestom alinejom Uredbe br. 2201/2003 traži se da su, osim uobičajenog boravišta, ispunjene određene vremenske pretpostavke jer one nisu ključne da bi se samo boravište kvalificiralo kao „uobičajeno" [46].

64. Zahtjev da stranka koja pokreće postupak mora imati uobičajeno boravište u državi najmanje godinu dana ili šest mjeseci kad je njezin državljanin (ovisno o slučaju, „domicile"), relativiziraju važnost „vremenskog" čimbenika kao pokazatelja uobičajene prirode boravišta.

65. Stoga se opravdano može smatrati da bračni drug, u smislu članka 3. Uredbe br. 2201/2003, može gotovo odmah (ili nakon kratkog razdoblja) steći uobičajeno boravište zbog svojeg dolaska uslijed bračne krize.

66. U tim okolnostima, trajanje, redovitost ili stalnost fizičke prisutnosti koji obično opisuju „uobičajeno boravište" mogu se nadopuniti ili čak zamijeniti *namjerom* odrasle osobe da se nastani ili integrira u drugoj državi (ili da se ponovno nastani ili integrira u državi podrijetla) i tako stekne novo uobičajeno boravište, pri čemu napušta svoje ranije boravište [47].

[44] Bilješka 40. ovog mišljenja

[45] Točka 51. ovog mišljenja

[46] Dodavanje tih zahtjeva obično se objašnjava kao pokazatelj volje da se ograniči *forum actoris* koji je utvrđen dvjema posljednjim alinejama članka 3. stavka 1. točke (a). Iako je to objašnjenje točno, njime se ne osporavaju posljedice takvih zahtjeva na pojam uobičajenog boravišta.

[47] Ako ne postoji namjera napuštanja, ranije uobičajeno boravište ostaje nepromijenjeno.

67. Ta namjera može postojati otpočetka ili postupno nastajati. U oba slučaja, kako bi je se uzelo u obzir, mora je se moći prepoznati na temelju opipljivih dokaza ili vanjskih pokazatelja [48]. U suprotnom bi primjena pravila o dodjeli sudske nadležnosti postala pretjerano složena ili čak nemoguća.

68. Kako bi se prepoznalo središte glavnih interesa neke osobe (ili, ovisno o slučaju, namjera da ga se uspostavi) na jednom mjestu, u smislu članka 3. stavka 1. točke (a) Uredbe br. 2201/2003, treba uzeti u obzir, kao u drugim sličnim područjima [49], sve čimbenike prikladne za otkrivanje ključne povezanosti dotične osobe s tim mjestom.

69. Konkretno, tu prirodu mogu imati uvjeti i razlozi koji se odnose na njezin boravak na državnom području i, uz pojašnjenja koja sam prethodno naveo, njegovo trajanje i redovitost. Bez namjere da budu iscrpne, među njima su sljedeće naznake:

– mjesto odgovara državi podrijetla;

– to je mjesto gdje se nalaze članovi obitelji i prijatelji;

– pojedinac redovito boravi na tom mjestu, sklopio je ugovor o najmu ili je nekretnina u njegovu vlasništvu, ili je poduzeo korake u tom smjeru;

– mjesto odgovara državi čije ima državljanstvo;

– pojedinac ima ili traži stabilan posao u tom mjestu;

– pojedinac se poistovjećuje s kulturom tog mjesta.

70. Relevantnost tih ili sličnih naznaka (s kojima, ponavljam, ne završava popis mogućih naznaka) [50] potkrepljuje se sudskom praksom Suda u pogledu uobičajenog boravišta djeteta, odnosno malog djeteta ili dojenčeta. Njegovo glavno središte proizlazi iz integracije u društvenu i obiteljsku okolinu, okolinu roditelja o kojem dijete ovisi, polazeći od elemenata koje sam Sud ističe za prepoznavanje takve okoline [51].

C. Uobičajeno boravište

71. Utvrđivanje uobičajenog boravišta odrasle osobe i odlučivanje na temelju toga koji je sud nadležan za odlučivanje o zahtjevu za razvod zadaće su suda kojem je taj zahtjev podnesen. Sud mora nastojati utvrditi *jedno* (ili *jedino*) uobičajeno boravište jednog ili obaju bračnih drugova.

[48] Presuda HR, t. 46. i navedena sudska praksa

[49] U istom smislu, u odnosu na uobičajeno boravište umrle osobe, presuda E. E. (Sudska nadležnost i mjerodavno pravo za nasljeđivanje), t. 38. i moje mišljenje u istom predmetu (C-80/19, EU:C:2020:230, t. 49. i sljedeće). U pogledu uobičajenog boravišta djeteta, među ostalim, presuda A, t. 39.

[50] Na primjer, mogle bi se nadodati i prijava boravišta ili, ako odrasla osoba živi s djecom školske dobi, njihov upis u vrtić ili školu: u tom smislu vidjeti mišljenje nezavisne odvjetnice J. Kokott u predmetu A (C-523/07, EU:C:2009:39, t. 44.).

[51] Presude A, t. 40.; od 22. prosinca 2010., Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, t. 53. do 56.); od 9. listopada 2014., C (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, t. 52.); HR, t. 44. do 47.

72. Točno je da se u članku 3. stavku 1. Uredbe br. 2201/2003 ne odbacuje višebrojnost nadležnih sudova ni odabir nadležnog suda (*forum shopping*) za sporove koji se isključivo odnose na razvod, zakonsku rastavu ili poništaj braka. Istodobnost postupaka razmatra se i rješava u članku 19. stavcima 1. i 3. Uredbe.

73. Međutim, smatram da se tim argumentom ne opravdava povećanje broja nadležnih sudova, kao rezultat općenitog priznavanja mogućnosti da se uobičajeno boravi na različitim mjestima u isto vrijeme, u smislu članka 3. stavka 1. Uredbe br. 2201/2003.

74. Protivni su takvom tumačenju doslovni tekst te odredbe, njezin cilj i druga sustavna razmatranja.

1. Doslovno značenje i smisao izrazâ

75. U članku 3. stavku 1. točki (a) Uredbe br. 2201/2003 uvijek se upućuje na sudove *države članice uobičajenog boravišta* u jednini.

76. Istodobno, u skladu s člankom 66. te uredbe, kojim se uređuje određivanje nadležnih sudova u državama članicama s dva ili više pravnih sustava, „svako pozivanje na uobičajeno boravište u toj državi članici odnosi se na uobičajeno boravište u [*jednoj*] teritorijalnoj jedinici” [52].

77. Uostalom, ako bi se uobičajeno boravište izjednačilo sa *središtem* glavnih interesa pojedinca, ne bi bilo dosljedno prihvatiti da istodobno postoji nekoliko boravišta te prirode.

78. Međutim, ništa ne sprečava da postoji nekoliko „*de facto*” boravišta [53], odnosno da osoba, osim uobičajenog ili glavnog boravišta, ima drugo ili druga sekundarna boravišta (povezana s odmorom, radnim mjestom ili sličnim razlozima). Potonja boravišta ne proizvode učinke u kontekstu članka 3. Uredbe br. 2201/2003.

2. Cilj pravila

79. Prihvaćanje mogućnosti kumuliranja *uobičajenih* boravišta ne bi bilo ni u skladu s ciljem koji se Uredbom br. 2201/2003 nastoji postići na temelju njezina članka 3. stavka 1. točke (a).

80. Kao što sam to već objasnio [54], taj je cilj:

– s jedne strane, poticati mobilnost osoba unutar Unije, također kad do promjene boravišta iz jedne države članice u drugu dođe nakon bračne krize;

– s druge strane, osigurati pravnu sigurnost i blizinu između pojedinaca i nadležnog suda.

[52] Moje isticanje

[53] Preuzimam izraz „*de facto*” boravišta u odnosu na „uobičajeno boravište” iz mišljenja nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u predmetu Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:738, t. 71.)

[54] Točke 57. i 58. ovog mišljenja

81. Primijenjenim poveznicama nastoji se uspostaviti ravnoteža između tih dvaju ciljeva: idu u prilog interesima dotičnih stranaka i interesima dobrog sudovanja. Postizanju te ravnoteže ide u prilog to što u okviru osnova za nadležnost koje se temelje na uobičajenom boravištu ne postoji toliko alternativa koliko postoji alineja u članku 3. stavku 1. točki (a) Uredbe br. 2201/2003, iako bi se na prvi pogled moglo učiniti suprotno [55].

82. Tumačenjem prema kojem je dopušteno da isti pojedinac ima nekoliko istodobnih uobičajenih boravišta mogla bi se *de facto* narušiti ravnoteža između stranaka i povećati broj slučajeva u kojima se primjenjuje *forum actoris*. Osim toga, povećale bi se poteškoće da se unaprijed utvrdi koji sudovi mogu odlučivati o razvodu, zakonskoj rastavi ili poništaju braka unutar Unije [56].

83. Ta razmatranja, uz ona koja ću iznijeti u nastavku, idu u prilog uskom tumačenju pojma uobičajenog boravišta iz članka 3. Uredbe br. 2201/2003, neovisno o tome što neke osobe vode život u nekoliko država članica.

3. Uobičajeno boravište sa stajališta kriterija sustavnog tumačenja (u širokom smislu)

84. Iako se tekstu, smislu i cilju iz članka 3. Uredbe br. 2201/2003 protivi to da se u njemu predviđene pravne posljedice pripišu višebrojnosti uobičajenih boravišta, ta pretpostavka nadilazi sporove koji se odnose na bračne krize, unatoč onomu što je navedeno u uvodnoj izjavi 8. te uredbe [57].

85. Zakonodavac Unije proširio je istu osnovu za međunarodnu sudsku nadležnost na kasnije instrumente kojima se uređuje: (a) pravo primjenjivo na razvod braka i zakonsku rastavu [58], (b) međunarodna sudska nadležnost za postupke o obvezi uzdržavanja [59] i (c) međunarodna sudska nadležnost za zahtjeve u stvarima bračnoimovinskog režima koji su povezani sa zahtjevima za razvod, rastavu ili poništaj [60].

[55] Na temelju uvjeta koji se primjenjuju na uobičajeno boravište kao kriterij za dodjelu nadležnosti određuje se da se neke nadležnosti međusobno isključuju, a da se druge mogu međusobno preklapati. Nije neuobičajeno da je više kriterija usmjereno prema istoj državi članici.

[56] Prema Komisijinu mišljenju (točka 14. njezinih pisanih očitovanja umjesto rasprave), priznavanjem dva uobičajena boravišta jednoj osobi u smislu članka 3. Uredbe br. 2201/2003 se „supprime un aléa et augmente la sécurité juridique, en apportant à l'époux qui partage sa vie entre deux États, l'assurance qu'il peut saisir les juridictions de l'un de ces États sans risquer une décision d'incompétence, et les coûts associés à une telle procédure". To mi se mišljenje ne čini uvjerljivim. Poteškoće pri odlučivanju o uobičajenom boravištu ne nestaju ako se prizna da ih može biti više: naprotiv, ta bi višebrojnost bila dodatno pitanje u okviru kojeg sud koji odlučuje o sporu mora oblikovati mišljenje. Dodavanjem još jednog nadležnog suda u članku 3. Uredbe povećava se nesigurnost u pogledu toga gdje protiv osobe može biti pokrenut postupak, uključujući bračnog druga koji ima više od jednog uobičajenog boravišta.

[57] „Kad je riječ o sudskim odlukama o razvodu braka, zakonskoj rastavi ili poništaju braka, ova bi se Uredba trebala primjenjivati samo na raskid bračne veze i ne bi se trebala baviti pitanjima kao što su razlozi razvoda, posljedice braka na imovinska pitanja ili bilo koje druge pomoćne mjere".

[58] Uredba Vijeća (EU) br. 1259/2010 od 20. prosinca 2010. o provedbi pojačane suradnje u području prava primjenjivog na razvod braka i zakonsku rastavu (SL 2010., L 343, str. 10.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 13., str. 172.)

[59] Članak 3. točka (c) Uredbe Vijeća (EZ) br. 4/2009 od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja (SL 2009., L 7, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 5., str. 138. i ispravak SL 2013., L 281, str. 29.)

[60] Članak 5. Uredbe Vijeća (EU) 2016/1103 od 24. lipnja 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima (SL 2016., L 183, str. 1. i ispravci SL 2017., L 113, str. 62. i SL 2018., L 167, str. 36.)

86. Što se više proširi pojam „uobičajeno boravište” iz članka 3. Uredbe br. 2201/2003, tim je više sudova država članica moguće nadležno i u tim drugim područjima, na štetu predvidivosti zainteresiranim osobama [61].

87. Posebno ću se usredotočiti na učinke na pravo primjenjivo na razvod braka i zakonsku rastavu.

88. Uredbom br. 1259/2010 nastoji se „osigurati građanima odgovarajuće rezultate u pogledu pravne sigurnosti, predvidivosti i fleksibilnosti” [62]. Postizanje tog cilja podrazumijeva da je pravo primjenjivo na meritum uvijek samo jedno, neovisno o tome koji je sud Unije pozvan odlučiti o razvodu ili zakonskoj rastavi. Stoga se poveznice iz Uredbe br. 1259/2010, iako ih je nekoliko, navode „uzastopno” a ne kao međusobno zamjenjive.

89. Iako u manjoj mjeri [63], opisani se cilj usto temelji na korelaciji *forum/ius* utvrđenoj člankom 8. Uredbe br. 1259/2010 koji se odnosi na primjenjivo pravo u nedostatku odabira stranaka.

– Kao glavna smjernica, na temelju usklađenosti različitih nadležnih sudova iz članka 3. stavka 1. Uredbe br. 2201/2003 s poveznicama iz članka 8. Uredbe br. 1259/2010.

– Izravno, kao sekundarno rješenje: ako stranke ne odaberu pravo niti su ispunjeni kriteriji iz točaka (a), (b) i (c) članka 8. Uredbe br. 1259/2010, primjenjuje se pravo suda pred kojim je pokrenut postupak, u skladu s točkom (d) te odredbe.

90. Slobodna primjena pojma uobičajenog boravišta iz članka 3. Uredbe br. 2201/2003, kojom bi se omogućilo dvostruko ili višestruko povećanje međunarodne sudske nadležnosti na temelju tog kriterija, dovela bi u pitanje cilj Uredbe br. 1259/2010 na dvojak način:

– Tako što bi prestala postojati korelacija *forum/ius*, kad bi sud djelovao kao sud jednog od boravišta bračnog druga, ali bi morao primjenjivati pravo druge države članice jer tamo bračni drugovi imaju zajedničko boravište [64].

– Tako što bi dva suda (ili njih više) nadležna na temelju uobičajenog ili uobičajenih boravišta bračnog druga u različitim državama članicama morala primjenjivati pravo „suda pred kojim je pokrenut postupak” u skladu s člankom 8. točkom (d) Uredbe br. 1259/2010.

[61] Nije nerazumno pretpostaviti da višebrojnost uobičajenih boravišta, ako se neizravno prihvati za dodjelu nadležnosti, treba prihvatiti i u okviru tumačenja kriterija za „uobičajeno boravište”, uključujući tumačenje u samim instrumentima za zahtjeve kad nisu sporedni nego samostalni.

[62] Uvodna izjava 9. Njome se također nastoji „spriječiti nastanak situacije u kojoj jedan bračni drug podnese zahtjev za razvod braka prije drugoga kako bi osigurao da se postupak vodi u skladu s pravom koji on ili ona smatra povoljnijim za vlastite interese”. Ta zabrinutost ne vrijedi za članak 3. Uredbe br. 2201/2003, kojim se uspostavlja alternativna sudska nadležnost; međutim, ako je moguće, treba ga tumačiti na način da se njime ne dovedu u pitanje ciljevi druge uredbe.

[63] Za razliku od drugih područja, u ovom usporednost između međunarodne sudske nadležnosti i mjerodavnog prava nije najvažniji problem: ona otpočetka ne mora postojati ako stranke odaberu primjenjivo pravo u skladu s člankom 5. stavkom 1. točkama (a), (b) i (c) Uredbe. Osim toga, valja podsjetiti na to da se instrument koji je rezultat pojačane suradnje ne primjenjuje u svim državama članicama.

[64] Do te bi kombinacije moglo doći u ovom sporu, ako bi se francuski sud proglasio nadležnim u skladu s člankom 3. stavkom 1. točkom (a) šestom alinejom Uredbe br. 2201/2003, nakon što bi prihvatio da osoba IB također ima uobičajeno boravište u Irskoj. U tom slučaju, ako stranke nisu valjano odabrale drugo pravo, primjenjivo bi pravo bilo irsko pravo u pogledu merituma, na temelju članka 8. točke (a) Uredbe br. 1259/2010.

a) Članak 3. stavak 1. točka (a) i presuda Hadadi (članak 3. stavak 1. točka (b))

91. Usko tumačenje koje predlažem ne protivi se tumačenju Suda u presudi Hadadi [65], u kojoj je u okviru članka 3. stavka 1. točke (b) Uredbe br. 2201/2003 priznao nadležnost sudova različitih država članica kad zainteresirane osobe imaju nekoliko državljanstva [66].

92. Znatne su razlike između predmeta u kojem je donesena presuda Hadadi i predmeta o kojem je ovdje riječ. Sud je u njoj odbio da se „državljanstvo" kao poveznica odnosi samo na „stvarno državljanstvo", a ta okolnost uopće nije povezana s ovim sporom:

– Kao prvo, uvjet „stvarnog" državljanstva ne postoji u članku 3. Uredbe br. 2201/2003; umjesto toga, postoji uvjet „uobičajenog" boravišta.

– Kao drugo, državljanstvo na temelju kojeg se dodjeljuje nadležnost u navedenom članku 3. stavku 1. točki (b) uvijek treba biti zajedničko. Ako samo jedan, ali ne i drugi bračni drug ima dvojno državljanstvo, za potrebe odredbe uzima se u obzir samo zajedničko državljanstvo: bračnom drugu s jednim državljanstvom se ne šteti niti ga se stavlja u povoljniji položaj [67]. Suprotno tomu, do toga bi moglo doći ako bi se priznala višebrojnost uobičajenog boravišta u skladu s mjerodavnim pravilima koja se temelje na uobičajenom boravištu samo jednog bračnog druga [68].

– Kao treće, državljanstvo kao poveznica je, kao što je to istaknuo Sud, „jedinstveno i lako se primjenjuje" [69], te bi se pri utvrđivanju „stvarnog" državljanstva morao u svakom slučaju uzeti u obzir cijeli niz okolnosti, a da pritom ne bi bilo sigurno koji je očit rezultat [70].

93. Potonje bi bilo moguće i u primjeni „uobičajenog boravišta" kao poveznice. Međutim, ne smatram da bi se poteškoća riješila (upravo suprotno) ako bi se u slučaju dvojbe prihvatilo da je bolje priznati postojanje više od jednog uobičajenog boravišta.

94. Takvim postupanjem ne bi se osiguralo da stranke manje raspravljaju koje je boravište, među više njih, relevantno u postupku. Prije bi se njime raspravi dodao novi element složenosti: svaki put kad bi stranka prijavila dva ili više boravišta kao uobičajena boravišta, trebalo bi utvrditi je li to zaista tako. Naposljetku, povećala bi se opasnost od toga da se u konačnici na temelju *„de facto"* boravišta (a ne uobičajenog iz članka 3. Uredbe br. 2201/2003) odredi međunarodna sudska nadležnost.

D. Što ako je nemoguće utvrditi uobičajeno boravište?

95. Uredbom br. 2201/2003 predviđaju se rješenja za slučajeve kad nije moguće utvrditi uobičajeno boravište djeteta, ali, suprotno tomu, ne i ako je riječ o odrasloj osobi.

[65] U svojim pisanim očitovanjima na tu presudu upućuju osoba FA, t. 71. i sljedeće, portugalska vlada, t. 36. i sljedeće, Komisija, t. 13. i 32., kao i osoba IB u svojim pisanim očitovanjima umjesto rasprave, t. 31.

[66] Presuda Hadadi, t. 51. i sljedeće

[67] Kao stranka koja pokreće postupak, bračni drug s dvojnim državljanstvom iz tog razloga nema na raspolaganju dodatni nadležni sud, ali on nije na raspolaganju ni u slučaju da se protiv njega pokreće postupak.

[68] Višebrojnost uobičajenih boravišta može ići u korist bračnom drugu koji ih ima nekoliko, ako je on stranka koja pokreće postupak (u skladu s člankom 3. stavkom 1. točkom (a) petom i šestom alinejom), ali mu može i naštetiti ako je protustranka, na temelju istog članka, njegova stavka 1. točke (a) treće alineje.

[69] Presuda Hadadi, t. 51.

[70] *Ibidem*, t. 55.

96. Taj *izostanak* nije slučajan. U pozitivnom smislu, isključuje se mogućnost da postoje osobe čije se uobičajeno boravište ne može provjeriti (makar s poteškoćama u dokazivanju). U negativnom smislu, potkrepljuje se, prema mojem mišljenju, da se odrasloj osobi ne priznaju dva ili više uobičajenih boravišta u različitim državama članicama, u smislu članka 3. Uredbe br. 2201/2003.

97. Ako bi se u svrhu rasprave prihvatilo da to nije tako i da je zaista nemoguće provjeriti [71], među više uobičajenih boravišta, *glavno* uobičajeno boravište u smislu članka 3. Uredbe br. 2201/2003, postoje dva rješenja:

– u skladu s prvim, koje zagovara Komisija [72], bilo bi dovoljno da je jedno od dvaju (ili više) životnih središta zainteresirane osobe u državi članici suda kojem je podnesen zahtjev za razvod da bi se taj sud proglasio nadležnim;

– u skladu s drugim rješenjem, nijedno od tih životnih središta u različitim državama članicama ne bi bilo prikladno za dodjelu nadležnosti na temelju uobičajenog boravišta.

98. Zbog prethodno navedenih argumenata koji se protive tomu da se pojedincu prizna više istodobnih uobičajenih boravišta, u smislu članka 3. stavka 1. točke (a) Uredbe br. 2201/2003, radije bih odabrao drugo rješenje kojim bi se manje narušio sustav u cijelosti.

99. Tim bi se drugim rješenjem (koje bi bilo iznimno) potvrdilo da na temelju „uobičajenog boravišta” kao poveznice ne bi bilo moguće utvrditi međunarodnu sudsku nadležnost. Kad bi to bio slučaj, stranke ne bi nužno bile lišene sudske zaštite unutar Unije ako bi bio primjenjiv neki od preostalih kriterija iz članka 3. stavka 1. Uredbe br. 2201/2003 [73] ili ako bi se moglo obratiti nadležnim sudovima utvrđenim u pravu svake države članice [74], čija je supsidijarna nadležnost navedena u članku 7.

100. Čini mi se da bi samo supsidijarno (odnosno ako su iscrpljene ili isključene te mogućnosti) i iznimno, ako bi to bilo nužno radi izbjegavanja uskraćivanja sudske zaštite, bilo prihvatljivo nadležnost dodijeliti sudovima sa sjedištem u bilo kojoj državi članici u kojoj jedan bračni drug ima boravište, ako nijedno nije priznato kao uobičajeno boravište u smislu članka 3. stavka 1. točke (a) Uredbe br. 2201/2003.

[71] Mala je vjerojatnost da u dvije situacije postoje *jednaki* elementi koji obilježavaju uobičajeno boravište. Kako bi poštovali Uredbu br. 2201/2003, nacionalni sudovi moraju nastojati utvrditi jedno boravište, kao što sam to naveo u točki 71. i sljedećim točkama ovog mišljenja.

[72] Točke 33. i 34. njezinih pisanih očitovanja i prijedlog zaključka

[73] U predmetnom slučaju, na temelju podataka kojima raspolažem, smatram da bi osoba IB mogla podnijeti svoj zahtjev za razvod u Irskoj kao posljednjem mjestu uobičajenog boravišta bračnih drugova, u kojem jedan od njih i dalje boravi, i kao mjestu u kojem protustranka ima uobičajeno boravište.

[74] Suprotno tvrdnjama Irske (točka 10. njezinih pisanih očitovanja umjesto rasprave), ne predviđaju sve države članice supsidijarnu sudsku nadležnost. Osim toga, moguće je, čak i ako to predvide, da se pred tim sudovima ne može pokrenuti postupak na temelju ograničenja iz članka 6. Uredbe br. 2201/2003.

V. Zaključak

101. S obzirom na prethodno navedeno, predlažem da se na pitanje koje je uputio cour d'appel de Paris (Žalbeni sud u Parizu, Francuska) odgovori na sljedeći način:

„Članak 3. stavak 1. točku (a) Uredbe Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. studenoga 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 1347/2000 treba tumačiti na način da se za potrebe dodjele nadležnosti može priznati samo jedno uobičajeno boravište svakom bračnom drugu.

Ako jedan bračni drug vodi život u dvjema državama članicama ili više njih tako da nikako nije moguće jednu od njih utvrditi kao državu njegova uobičajenog boravišta u smislu članka 3. stavka 1. točke (a) Uredbe br. 2201/2003, međunarodnu sudsku nadležnost treba utvrditi u skladu s drugim kriterijima iz te uredbe i, po potrebi, sekundarnim kriterijima koji su na snazi u državama članicama.

U tom bi se slučaju nadležnost iznimno mogla dodijeliti sudovima država članica u kojima jedan bračni drug nema uobičajeno boravište ako iz primjene Uredbe br. 2201/2003 i supsidijarne sudske nadležnosti ne proizlazi međunarodna sudska nadležnost nijedne države članice".